

שם הפעילות: "מי קובע מיהו יהודי?" - נספחים הכותבת: איתי גול, צובה

מי קובע מיהו יהודי?

שמואל אוסוואלד רופאיין

רופאיין נולד ב-1922 בזייבוש (זיוויץ Żywiec; שבפולין, למשפחה יהודית מסורתית. בנערותו, היה חבר בתנועת הנוער הציונית עקיבא. בתקופת השואה הצליח להשיג תעודות של גרמני נוצרי, באמצעותה הגיע לעיר מיר ונתקבל לעבודה כמתורגמן מגרמנית לפולנית אצל מפקד הגסטפו בעיר. רופאיין ניצל את מעמדו כדי להעביר ליהודים התראות על פעולות חיסול מתוכננות, ואף הבריח כלי נשק למחתרת שקמה בינתיים בגטו, בעיקר נשק שהוצא ממחסני המשטרה. מתוקף תפקידו, נודע לו על המועד שנקבע למשלוח יהודי העיר מיר להשמדה, והוא העביר מידע זה ליהודים. בעקבות זאת הצליחה קבוצה של כשלוש מאות צעירים להימלט מן העיר ולהסתתר ביערות. אחד היהודים הלשין עליו לגרמנים, וכשנחשפה פעילותו ברח והצטרף לשורות הפרטיזנים. מאוחר יותר מצא רופאיין מקלט במנזר, שבו המשיך לחיות גם לאחר המלחמה. במנזר, המיר רופאיין דתו לנצרות, היה לנזיר בשם האח דניאל, והצטרף למסדר הכרמליתים) מסדר נזירים קתולי, שמרכזו במנזר סטלה מאריס על הר הכרמל) מתוך כוונה להגיע בעתיד למנזר הכרמליתים בישראל.

כשהחלה יציאת יהודים מפולין לישראל בשנת 1957 ביקש רופאיין אשרת יציאה תוך שציין שהוא גדל כציוני ולמרות שטוב לו בפולין הוא רואה את חובתו לעלות למדינת היהודים. לאחר 111 חודשים סירבו לבקשתו. הוא הגיע לפגישה עם הרש סמולר, שהיה בעל תפקיד בכיר במפלגה הקומוניסטית בפולין, אותו הכיר מימיו כפרטיזן.

סמולר סייע לו לקבל אשרת יציאה, ואז רופאיין פנה לכתריאל כ"ץ, ציר ישראל בפולין, בבקשה לקבל אשרת עלייה לישראל. כ"ץ יעץ לרופאיין שלא לוותר על אזרחותו הפולנית, בגלל שלא יוכל להבטיח לו אפשרות לעלות לישראל, אולם לאחר שבביקור מולדת ביקר אצל אחיו של רופאיין העניק לו אשרת כניסה לשנה לישראל.¹¹ מיד עם הגיעו לישראל בשנת 1958, הגיש בקשה להכיר בו כעולה חדש על-פי חוק השבות, בטענה כי הוא אמנם נוצרי בדתו, אך עודנו בן הלאום היהודי. בקשתו נדחתה, הוא פנה לבגץ.

כזה ראה וחדש
מרכז ההדרכה "שבילים"
ארגון מערכות החינוך החברתי-קהילתי
אגף החינוך, התנועה הקיבוצית

השאלה העומדת לפני בית-המשפט בפשטותה המשפטית היא: מה משמעותו של המונח "יהודי" בחוק השבות, תש"י-1950, והאם הוא כולל גם יהודי שהמיר את דתו ונטבל לנצרות, אך רואה ומרגיש עצמו כיהודי למרות המרתו.

ד. (1) לא בן הוא הדבר בחוק השבות. חוק זה הוא חוק חילוני אשר, מאין הגדרה למונחי לא בחוק ולא בפסיקה, חייבים אנו לפרש כנוחים אלה לפי משמעותם הרגילה, בהתחשב, לצורך סטייה מן השגרה, עם המטרה הלגיטטיבית שתולידה את הוראות המזוקק.

(2) מכיון שתוק השבות האמור הוא חוק ישראלי מקורי ולא חוק מתורגם, הרי הדעת נותנת כי יש לפרש בו את המונח "יהודי" כפי שאנו היהודים מבינים את תכנו ומהותו של המושג "יהודי".

מדברי השופט זילברג:

לא באתי להטיף פה דחיות, ואין אני מייצג כאן שום השקפה ספציפית בנוגע להתפתחותו העתידה הרצויה של העם היהודי. יודע אני כי הדעות על הרצוי והמצוי חלוקות מאד בישראל, לפי כל גווני הגוונים של הקשת הרוחנית הרחבה — מחרדים קיצוניים עד אפיקורסים גמורים. אבל דבר אחד משותף לכל העם היושב בציון (חוק ממעטים מועטים), והוא: אין אנו מנתקים את עצמנו מן העבר ההיסטורי, ואין אנו מתכחשים למורשת אבות ממשיכים אנו לשתות ממקורות ראשונים. שונה הצורה, שונים הצינורות, שונות המסקנות, אך אין אנו סותמים את הבארות, כי בלעדיהן נהיה עניים מרודים. רק פתי יאמין או יחשוב, כי אנו יוצרים כאן תרבות חדשה, כי — מאוחר מדי! עם שגילו (כמעט) כגיל האנושות, אינו מתחיל ab ovo, ותרבותנו החדשה בארץ תהיה, אף במקרה הקיצוני, רק מהדורה חדשה של תרבות העבר.

מכון
שיטים
ארכיון החניס הקיבוצי

ואבי
ואחי
אבי
אחי

מדברי השופט כהן:

רואה אני את החלטת הממשלה כי אדם המצהיר בתום-לב שהוא יהודי, יש לראותו כיהודי לענין חוק השבות; ואין אני רואה את הסייג להחלטה הזאת, שלפיו אין ההצהרה מועילה אלא אם אין הוא בן דת אחרת. כבר אמרנו שהמבחנים המצויים בדין התורה אינם יכולים לחול על חוק השבות; ואין צריך לומר שמבחנים שהומצאו בבתי-משפט אנגליים לקביעת יהודי מיהו, ואשר הובאו לתשומת-לבנו על-ידי פרקליט המדינה, אינם יכולים לחול על חוק השבות. בהעדר קנה-מידה אובייקטיבי הקבוע בחוק עצמו, אין לדעתי מנוס מן ההכרח לייחס למחוקק את הכוונה להסתפק בקנה-המידה הסובייקטיבי — לאמור, הזכות לשוב לישראל נתונה לכל אדם המצהיר שהוא יהודי השב למולדתו ורוצה להשתקע בה. תוספת הדרישה של „תום-לב“ שבהחלטה האמורה של הממשלה, בדין יסודה: פשיטא שאין המחוקק מתכוון להעניק את זכות השבות למי אשר רוצה לנצלה למטרות אחרות שהן מחוץ למטרות החוק. אבל התוספת הנוספת, שאין הזכות נתונה אלא ליהודי שאינו בן דת אחרת, חורגת לדעתי מסמכות הממשלה, שאינה אלא לבצע את החוק; ועל-כן היא חסרת תוקף ואינה מחייבת. אילו רצה המחוקק להגביל את תחולת חוק השבות רק לאותם יהודים בלבד שאינם בני דת אחרת, או שמאמינים באלהי ישראל, או כיוצא באלה הגבלות דתיות, היה יכול וצריך לומר כך בלשון מפורשת; משלא אמר כך, יש לפרש ולבצע את החוק כמות שהוא, פשוטו כמשמעו, באופן שאינם מתלווים למושג „יהודי“ לא תוכן דתי ולא סייג דתי.

בצדק מתח המשיב את הקו המבדיל בין יהודי ולא-יהודי במובן חוק השבות בנקודה זמערבר מדת אל דת. מדינתנו מושתתת על חופש המצפון, ועל-כן אין לכפות על שום יהודי, שאינו מאמין, להכריז על עצמו כמחזיק בעקרונות הדת. לדעתי נובע מזה שיהודי הרואה עצמו כבלתי-דתי יוצא ידי חובת רישום הדת לפי פקודת מרשם התושבים, תש"ט-1949, בהודיעו על עובדה זו לפקיד הרושם. אבל אדם המחשיב את האמונה הדתית עד כדי כך שהוא עובר מרצונו מדת אל דת — ועל אחת כמה וכמה המבקש, שהעמיד את הדת במרכז חייו — אצלו נוצרת אותה סתירה גמורה המונעת את הכרתו כיהודי במובן חוק השבות, אם כי מבחינת מוצאו הוא נשאר יהודי.

סרט על חייו, "האח דניאל - היהודי האחרון", הופק על ידי [הבמאי אמיר גרא](#) וזכה לציון לשבח בפסטיבל הבינלאומי בחיפה בשנת [2001](#).

מקרה שליט

בנימין שליט (יליד [חיפה](#) 1935), קצין בדרגת [רב סרן](#), נשא במהלך לימודיו בחו"ל את אן גדס, בת למשפחה לא יהודיה נכדתו של סר [פטריק גדס](#), שתכנן [תוכניות עיר לתל אביב וירושלים](#). השניים התגוררו בישראל ונולדו להם שני ילדים. בשנת [1968](#) ביקש שליט לרשום את ילדיו [כחסרי דת](#) אבל בעלי [לאום](#) יהודי. פקידי משרד הפנים סירבו לעשות זאת, לכן עתר שליט ל**בג"ץ** נגד שר הפנים. רעייתו הצהירה על עצמה שהיא חסרת דת, דבר שהיה נהוג במשפחה מזה זמן רב.

שליט נימק את עתירתו בכך שהוא מתכוון לחיות בארץ עם משפחתו ולחנך את ילדיו כיהודים. בנימוקים להכרה בילדים ככני הלאום היהודי הובא גם פועלו של הסב, פטריק גדס, שהביא לתיאורה של אן בידי העותר כ"בת לאב סקוטי, ממשפחה ציונית ותיקה".

בג"ץ קיבל את העתירה ברוב של חמישה [שופטים](#) לעומת ארבעה ^[3], וב**פסק דין** המשתרע על-פני 132 עמודים קבע שעל משרד הפנים לרשום את הילדים כיהודים.

הנימוק לפסיקה היה שאין לתת פרשנות [דתית](#) למושג "יהודי" בסעיף הלאום בחוק שהוא במהותו [חילוני](#). מי שמצהיר שהוא יהודי ואינו בן דת אחרת יירשם כיהודי (בתנאי שהצהרה נאמרה בתום לב).